

ערב הבחירות לנשיאות קפריסין: בחינה מחודשת על כישלון תכנית אנאן

גליה לינדנשטראוס

ישנם סכסוכים רבים שנתפסים כבעיתיים מאוד לפתרון, ואולם דווקא הסכסוך בקפריסין הוא זה שזכה לכינוי "בית הקברות של הדיפלומטים"¹. בין התכניות הבולטות לפתרון הסכסוך הייתה תכניתו של קופי אנאן, מי שהיה מזכ"ל האו"ם, אשר גובשה בין השנים 2002 ל-2004, וגם הוא נכשל בהשגת תמיכה לתכנית בקרב היוונים הקפריסאים. עד היום, ארבע שנים לאחר כישלון תכנית אנאן, והכנסת חלקו היווני בלבד של האי לאיחוד האירופי, עדיין לא הצליחו הצדדים לחזור לשולחן הדיונים. תרם לכך גם המשך שלטונו של הנשיא היווני הקפריסאי טאסוס פאפאדופולוס, שנחשב מי שהשפיע על סירובם של היוונים הקפריסאים להצביע בעד תכנית אנאן במשאל העם המחייב באפריל 2004. בנאום ששודר בטלוויזיה לפני המשאל, הוא בכה כאשר ביקש מהיוונים הקפריסאים שלא להצביע בעד ההסכם.² בבחירות הקרובות – ב-17 בפברואר 2008 – בחלקו הדרומי של האי,³ ינסה פאפאדופולוס להיבחר לכהונה נוספת, אך ישנו מרוץ צמוד בינו ובין שני מועמדים אחרים.⁴ מאז הכישלון להעביר את תכנית אנאן טען פאפאדופולוס כי ללא שינוי משמעותי של התכנית אין טעם לדון בה מחדש, אך סירב לציין מה הוא השינוי הנדרש בעיניו.⁵ מבחינה זו, השאלה אם פאפאדופולוס ייבחר שנית בבחירות הקרובות לנשיאות יכולה להיות שאלה קריטית בנוגע ליכולת לחדש בטווח הזמן הקרוב את המשא ומתן בין הצדדים.

למבוי הסתום שנקלע אליו תהליך השלום בקפריסין, לבחון מהם הלקחים שאפשר להסיק מהכישלון האמור, ולהעלות תרחישים אפשריים למה יהיה עתיד ההסדרים הפוליטיים באי.

הסכסוך האתני בקפריסין ותכנית אנאן

נוכחות הטורקים בקפריסין החלה במאה השש עשרה, אז כבשה האימפריה העות'מאנית את האי, שמרבית האוכלוסייה בו הייתה ועודנה יוונית-אורתודוקסית.

ל א רק המשך שלטונו של פאפאדופולוס תרם לקיפאון אלא גם העובדה שהקהילה הבין-לאומית הופתעה מאי-אישור ההסכם במשאל העם בידי היוונים הקפריסאים ולא ידעה כיצד להתמודד עם התפתחות זאת. כך, לאחר ששנים רבות נתפס בעיני הקהילה הבין-לאומית שהצד הטורקי הוא זה שמונע את פתרון הבעיה הקפריסאית, בשנים האחרונות היא רואה בצד היווני דווקא את המקור לחוסר ההתקדמות במגעים לקראת פתרון. מטרת מאמר זה היא לנתח את הגורמים אשר הובילו

גליה לינדנשטראוס, חוקרת חברה, תכנית ניובאור, המכון למחקרי ביטחון לאומי

בעקבות היחלשות האימפריה העות'מאנית במאה התשע עשרה, קיבלה בריטניה את ניהול האי בשנת 1878. עם התמשכות שליטת הבריטים התגברו הקולות בקרב הקהילה היוונית הקפריסאית לאיחוד עם יוון. הטורקים הקפריסאים החלו לדרוש בתגובה את חלוקתו של האי. בשנות החמישים, בעקבות התגברות ההתנגדות, בעיקר מצדם של היוונים הקפריסאים להמשך השלטון הקולוניאלי הבריטי, החלו שיחות בין בריטניה לטורקיה וליוון על עתיד האי. ב-1959-1960 בהסכמי ציריך-לונדון הוחלט על הענקת עצמאות לאי, תוך כדי בניית הסדרים נרחבים לשיתוף פעולה בין הקהילות בשליטה על האי, ובכללם אף ייצוג יתר לצד הטורקי, שמהווה עשרים אחוזים בלבד מהאוכלוסייה, כדי שהצד היווני יראה בו שותף ולא מיעוט.

עוד ב-1963, בעקבות שיתוק המדינה באמצעות הטלות וטו תכופות של הצד הטורקי בתואנה של אי-מילוי הוראות חוקתיות בידי הצד היווני, ודרישות מנגד של הצד היווני לשנות את חוקת קפריסין, פרצו מהומות אלימות בין הצדדים. במשבר שהחל ב-1963 ונמשך אל תוך 1964 איימה טורקיה להתערב בסכסוך, ורק מסר תקיף במיוחד מנשיא ארצות הברית לינדון ג'ונסון מנע באותה עת את התערבות הטורקים. מהומות פרצו שוב ב-1967, והביאו את הטורקים לאיים שנית בהתערבות, אך בעקבות כניעת יוון לאולטימטום מצד הטורקים להסיג את רוב הכוחות היווניים הלא חוקיים מהאי החליטו הטורקים בסופו של דבר שלא לפעול. ב-1974 ארגנה החונטה ביוון הפיכה באי והביאה לעלייתו של מנהיג קיצוני שהיה ברור כי יפעל לאיחוד בין קפריסין ובין יוון. בעקבות זאת התערבה טורקיה באי, ולאחר שתי מתקפות צבאיות השתלטה על כארבעים אחוזים משטח האי. בעת הסכסוך שהוביל להתערבות טורקיה ובעקבות ההתערבות ברחו כ-180 אלף יוונים לדרום האי, וכ-45 אלף טורקים ברחו לחלק הצפוני. בשנת 1983 הכריזו הטורקים על הקמתה

של "הרפובליקה הטורקית של צפון קפריסין"; ישות זו לא זו בלבד שלא זכתה להכרה מצד הקהילה הבין-לאומית אלא שהיא אף הוחרמה. במשך השנים הזרימה טורקיה כספים רבים לצפון האי, וכן מוצבים שם כ-35 אלף חיילים טורקים. מאז התערבותה של טורקיה היגרו לאי גם טורקים מטורקיה, והדבר יצר בעיית מתנחלים, שרובם חקלאים או קרובי משפחה של אנשי צבא טורקים אשר הוצבו בצפון האי במשך השנים.⁶

בזמן המלחמה הקרה, בשל מקומה האסטרטגי של קפריסין ובשל החששות שמא בעקבות הסכסוך סביב הסוגיה הקפריסאית יגיעו שתי חברות נאט"ו – טורקיה ויוון – לעימות מזוין ביניהן, הוקדשו לסכסוך מאמצי תיווך בין-לאומיים רבים. לאחר סיום המלחמה הקרה הובלטה הסוגיה הקפריסאית כאחד המכשולים העומדים בפני כניסת קפריסין וטורקיה לאיחוד האירופי. מזכ"ל האו"ם אנאן קיבל עליו את התיווך בסכסוך ב-2002, לאחר שנכשלו מגעים ישירים בין הצדדים. תכנית אנאן הייתה אמורה להוביל לאיחודה של קפריסין מחדש במסגרת פדרלית רופפת ולהכנסת המדינה המאוחדת אל האיחוד האירופי. תכנית אנאן כללה גם החזרת שטחים ליוונים הקפריסאים, והשטח בשליטת הטורקים הקפריסאים היה אמור להיות מוקטן לכדי עשרים ותשעה אחוזים משטח האי. מלבד זאת, כללה התכנית הפחתה מדורגת במספר החיילים הטורקים באי מ-35 אלף לכ-650.⁷ ב-24 באפריל 2004 הובאה להצבעה במשאלי עם בשני חלקי האי הגרסה החמישית של התכנית. איחוד האי לא התאפשר לאחר שרוב מכריע של היוונים הקפריסאים סירב לתמוך בתכנית (שבעים ושישה אחוזים מהקולות היו נגד תכנית אנאן), לעומת רוב בצד הטורקי הקפריסאי שהצביע בעד הסכם (שישים וחמישה אחוזים). בעקבות הכישלון לאחד את קפריסין נכנס במאי 2004 רק החלק היווני של האי לאיחוד האירופי.

ניתוח הכישלון להעביר את תכנית אנאן בקרב היוונים

תכנית אנאן הייתה אמורה לכלול את הפרס הגדול של הצטרפות קפריסין המאוחדת לאיחוד האירופי. הייתה זו קבלתה של קפריסין המאוחדת לאיחוד שנהייתה נקודת מוקד אשר סביבה אמור היה להגיע תהליך השלום בקפריסין לחתימתו המוצלחת. הכישלון לאשר את תכנית אנאן במשאל העם היה מבחינה זאת צורב במיוחד. גורם מרכזי בכישלון תכנית אנאן היה שלצד היווני הקפריסאי לא היה פיתוי גדול מספיק לאשר את ההסכם, שכן בכל מקרה הם עמדו להיכנס לאיחוד האירופי. עם זאת, מכיוון שמדובר בכישלון נוסף, לאחר מספר רב של ניסיונות לפתור את הסכסוך, יש משמעות רבה גם לכמה בעיות אחרות שעמדו במוקד ההתדיינות ולכמה לקחים שאפשר להסיק בהקשרם:

בעיות זכות שיבה, פליטים ומתנחלים

תכנית אנאן הציגה דגם מסובך למדי של זכות שיבה מוגבלת, בעיקר אל השטחים שהיו אמורים על פי התכנית להיות מוחזרים בהדרגה לצד היווני. זכות שיבה זאת גם לא הייתה אמורה להינתן מיד עם אישור ההסכם, אלא בהדרגה במשך תשע עשרה שנה או עד כניסת הטורקים לאיחוד האירופי, בין היתר כדי למנוע מצב שהקהילה הטורקית הקפריסאית תאבד בו בבת אחת את הרוב שלה בצפון האי ותאבד מהשפעתה על מדיניות הפנים ועל מדיניות החוץ של האי. לכאורה נראה כי היו לתכנית זאת יתרונות מבחינת אנשים פרטיים שיוכלו לשוב לבתיהם, אך בראייה כוללת נראה שהיו כמה בעיות עם ההצעה. יש להדגיש שהשגת חזרה מוצלחת של פליטים היא עניין מורכב מכיוון שעל הפליטים לשעבר לא רק לחזור פיזית לבתיהם אלא גם לעבור אינטגרציה מחודשת ותהליך של פיוס עם אויביהם לשעבר.⁸ אפשר היה לראות במקרה היווני הקפריסאי שזכות השיבה המוגבלת בתכנית אנאן אף לא הייתה מספקת

בעיני המצביעים היוונים הקפריסאים במשאל העם. כך היה נוצר מצב שבו לא רק שהבעיה לא נפתרה במלואה, אלא גם שהיא הייתה נותרת עוד שנים רבות במוקד היחסים בין הקהילות, בגלל ההדרגתיות של ההחזרה.

מלבד הבעיות עם זכות השיבה המוגבלת, היו ליוונים הקפריסאים גם השגות בעניין הסעיפים בתכנית אנאן שנגעו למתנחלים הטורקים. היוונים הקפריסאים טענו שכמעט כל המתנחלים הטורקים היו בסופו של דבר נשאים, אם כאזרחים ואם כתושבים בצד הטורקי. היוונים חששו מאפשרות כזו מכיוון שסברו כי המתנחלים הטורקים יהיו נתונים יותר להשפעת טורקיה, גם לאחר איחודה מחדש של קפריסין.⁹ כמו מקרים אחרים, המקרה הקפריסאי מדגים את הטענה כי פינוי מתנחלים, אף שיש בו ממדים של "צדק היסטורי" הוא סוגיה סבוכה עם משמעויות פנימיות וכלכליות. אמנם מבחינת החוק הבין-לאומי, התנחלות בשטחים כבושים מוגדרת כפשע, אך המתנחלים הטורקים הם אוכלוסייה הטרוגנית,¹⁰ שבחלקה הגדול "היגרה" בשל מצוקות שהיו לה במדינת האם. יש אף לציין שאוכלוסייה זאת גם נתפסת בעיני הטורקים הקפריסאים עצמם פעמים רבות באופן שלילי מכיוון שהיא שינתה את אופי הקהילה המקורית בצפון האי. מבחינות אלו, חששות בנוגע להמשך נוכחותם של מתנחלים וגם העוינות כלפיהם יכולים להיות מובנים בשל הנסיבות שהובילו אותם להיות על האי, אך מכיוון שברור כי הפינוי לא יהיה מלא, ייתכן שתידרש פעולה משמעותית יותר למען שילובם בחברה הקפריסאית.

משאל עם מחייב

משאל העם בקפריסין הדגים את הבעייתיות שבשימוש במשאלי עם מחייבים כדי לדלג על הפוליטיקה הבין-מפלגתית, ובייחוד על המנהיגות במדינה. כמו שכבר צוין, הנשיא היווני הקפריסאי פאפאדופולוס התנגד להסכם, וכן התנגדו מנהיגי

הכנסייה היוונית אורתודוקסית¹¹ וראוף דנקטאש (Rauf Denktas), המנהיג הוותיק של הצד הטורקי באי.¹² בשל התנגדויות אלו וכדי לאשר במהירות את תכנית אנאן נקבע בגרסה החמישית והאחרונה של התכנית כי אין צורך באישור שלה בידי המנהיגים המקומיים, והיא תועבר כמו שהיא לאישור במשאל עם. המטרה של הקלה זאת הייתה דווקא לעקוף את דנקטאש, ואולם בסופו של דבר נגרם הנזק הגדול יותר בגלל אי-תמיכתו של פאפאדופולוס בהסכם. מבחינה זאת, ייתכן שיש לראות במשאל עם כלי מוגבל שיכול להגביר לגיטימציה למהלך מסוים לאחר שכבר הושגה לו תמיכה בקרב האליטות וחלק ניכר מהממשל.

קביעת תאריך יעד לסיום המשא ומתן ומגבלות של תיווך בין-לאומי

אחד ההישגים שנתפסו כמרחיקי לכת בזמנו במאמצי התיווך של אנאן היה השגת הסכמה של הצדדים למתווה משא ומתן מהיר הכולל מסגרת זמן ברורה וכן הסכמה למשאל עם לאישור תוצאותיו. יתר על כן, אף הוסכם שאם לא יצליחו הצדדים להגיע להסכמה עד תאריך היעד, יוכנסו יוון וטורקיה לתמונה, ואם גם הן לא יצליחו להגיע להסכם, יפתור אנאן לפי הבנתו את נקודות המחלוקת; ואכן, דבר זה קרה עם כישלון השיחות.¹³ במובן זה ייתכן שדווקא האצת התהליך עמדה בעוכרי תכנית אנאן, כאשר הועברה הגרסה הסופית של התכנית לשני הצדדים רק בתחילת אפריל, ועד לימים האחרונים שלפני משאל העם ב-24 באפריל עוד נעשו בה תיקונים. הדבר השפיע על תוצאות המשאל מכיוון שהתומכים בתכנית יכלו לגבש את הקמפיין הציבורי לתמיכה בו רק בשלבים מאוחרים מאוד, והדבר הקשה עליהם להכשיר את דעת הקהל ולהשיג תמיכה להסכם הסופי.¹⁴

סיבה נוספת לכישלון תכנית השלום של קפריסין הייתה שכל צד ניסח את ההסכם בנפרד אל מול המתווך, ללא התייעצות מספקת בין הצדדים

לסכסוך. אמנם אנאן קיבל עליו את מאמץ התיווך לאחר שנכשלו המגעים הישירים בין הצדדים בשנים 2001-2002, אך עדיין לא ברור אם אכן ניסוח ההסכם בידי צד שלישי היה הפתרון הנכון למבוי הסתום שנקלעו אליו השיחות. אף שבכל מקרה הובטחה כניסתם של היוונים הקפריסאים לאיחוד האירופי, הם הרגישו כאילו לוחצים עליהם לקבל את ההסכם לטובת אינטרסים של מדינות אחרות, וזעמו שהיו איומים לא מפורשים שאם יסרבו להסכם, יתחילו מדינות להכיר ברפובליקה הטורקית של צפון קפריסין. היוונים הקפריסאים ראו במקצת הסעיפים בתכנית, כגון המשך הנוכחות של צבא טורקיה באי, פגיעה בעקרון הריבונות של קפריסין. מבחינות אלו, נתפסו הגרסאות המאוחרות של תכנית אנאן כהמשך ישיר להסכמי ציריך-לונדון, שגם עליהם היו הדיונים בין בריטניה לטורקיה וליוון ללא התייעצות מספקת עם נציגי הקבוצות האתניות באי.¹⁵

מעורבות מדינות נוספות מהאזור

קשה לנתק את הסכסוך בקפריסין מהסכסוך המתמשך בין יוון ובין טורקיה. מלבד זאת, צפון קפריסין נחשב אזור כיבוש טורקי, שרמת עצמאותו מוגבלת. מן הבחינה הזאת, אחד ההישגים הבולטים של תכנית אנאן היה שיזמיה הצליחו לגייס עבודה תמיכה הן ביוון והן בטורקיה. תמיכה זאת מעניינת גם על רקע תחילתו של תהליך פיוס בין שתי המדינות.¹⁶ תמיכתה של יוון, שהייתה גם מסויגת יחסית, לא הובילה את היוונים הקפריסאים להצביע בעד התכנית, ואילו תמיכתו של ראש ממשלת טורקיה בהסכם תרמה לנכונות להעביר אותו בקרב הטורקים הקפריסאים, למרות התנגדות המנהיג הצפון קפריסאי הוותיק ראוף דנקטאש. כך, גם אם נראה פעמים רבות שמעורבות מדינות אחרות בסכסוך אתני רק מסבכת את הסיכויים לפתרונו, אפשר גם לראות שבנקודות זמן מסוימות קיומו של שחקן אזורי מעורב שיכול להשפיע על הצדדים

קפריסין. אתגר נוסף עבור האיחוד נוגע לכך שישנו מתח בין היותה של קפריסין אחת ממדינות הגבול של האיחוד האירופי, עניין שמחייב בקרה משמעותית על הנכנסים והיוצאים, ומנגד, יש אינטרס להמשיך לשמור על הגבול בין שני חלקי האי פתוח יחסית. בהחלט ייתכן כי יימצאו לאתגרים אלו פתרונות נקודתיים וכי לאחר בחירתו של נשיא חדש בקפריסין יחודש תהליך מדיני שעלול עוד להימשך שנים, ובזמן זה יישמר לכאורה הסטטוס-קוו. עם זאת, אפשר לחשוב גם על שני תרחישים דרמטיים יותר.

חלוקת האי

לאחר הכישלון לאשר את תכנית אנאן במשאל העם של היוונים הקפריסאים החלו להישמע שוב הקולות המוכרים בטורקיה, הקוראים להקמתן של שתי מדינות. כך בביקורו הראשון של עבדוללה גול (Abdullah Gül) בצפון קפריסין כנשיא טורקיה הוא אמר כי הסכם בקפריסין צריך להיות מבוסס על המציאויות של קפריסין ו"על קיומם של שני עמים נפרדים, שתי דמוקרטיות נפרדות, שתי מדינות נפרדות וכן שתי דתות נפרדות."²¹ מסקר דעת קהל מ-2006 בצד היווני נראה אף שמספר היוונים הקפריסאים התומכים בחלוקה זו גדול ממספר היוונים הקפריסאים שבעד איחוד, ומגמה זאת בולטת בייחוד בקרב הצעירים.²² ישנם אף חוקרים הטוענים כי מכיוון שחלוקתה של קפריסין תרמה ליציבות ולהיעדר אלימות לא ברורה הכדאיות בניסיון לאחד אותה מחדש.²³ אמנם במשך השנים נטען כי אין לאפשר חלוקה של האי, שכן היא תיצור תקדים של מתן "פרס" על פעולה צבאית חד-צדדית הנתפסת כתוקפנית, אך עם זאת, הקהילה הבין-לאומית נוקטת לעתים מדיניות שחורגת מדפוסים מקובלים.²⁴ ייתכן אף שעם הזמן ייתפס השוני בין חלוקת האי וכניסת שתי המדינות לאיחוד האירופי ובין איחוד האי במסגרת פדרלית רופפת כמשמעותי פחות ממה שהוא נתפס כיום. עם זאת, קרוב לוודאי שכדי שתרחיש כזה יהיה ראלי בכל זאת יצטרכו

להגיע לפתרון ולהוסיף ללחץ דווקא יכול להיות בעל תרומה משמעותית.

לקחים בנוגע לתקשורת ברמה הבין-

קהילתית והתגברות על חשדנות בין הצדדים

אחד הסממנים המעודדים לאפשרות של איחוד מחדש של הקהילות בקפריסין היה שפתיחתו המוגבלת של הקו הירוק¹⁷ למעבר אזרחים בין הצדדים לא הובילה לשום תקריות אלימות.¹⁸ לראשונה זה שנים נוצר יותר מגע בין היוונים הקפריסאים ובין הטורקים הקפריסאים. עם זאת, קיים קושי גדול להתגבר על חשדנות ארוכת שנים בין הצדדים – כך למשל היוונים הקפריסאים התנגדו נחרצות להישארות כוחות טורקיים על האי, אף שבפועל זמן התגובה הנדרש לצבא טורקיה, גם אם הוא מוצב בטורקיה לפעול בקפריסין, בייחוד באמצעות חיל האוויר, הוא כמעט מידי, ולכן אין כמעט משמעות פרקטית לכוחות המוצבים האי.¹⁹ מלבד זאת, יש להניח שטורקיה תהסס מאוד להתערב צבאית שנית באי, לאחר שנהייתה קפריסין חברה באיחוד האירופי.²⁰ מכאן אף שברור כי לטראומה אשר נוצרה ליוונים הקפריסאים מהתערבות טורקיה בעבר היה תפקיד בעיצוב חששות אלו, בפועל בהיותם מניע לפסילת התכנית רואים עדות בעיקר לכך שעדיין יש להתמודד עם החשדנות הבסיסית בין הצדדים.

עתיד האי

בחלק זה אציג תרחישים אפשריים בנוגע לעתידו הפוליטי של האי. יש לציין כי על אף הקיפאון מבחינת המשא ומתן בין הצדדים, בפועל יצרה כניסתם של היוונים הקפריסאים לאיחוד האירופי מצב חדש וכמה אתגרים. כך, בזכות הצבעת ה"כן" של הטורקים הקפריסאים החליטה עקרונית הקהילה הבין-לאומית להוריד את מקצת מגבלות הסחר על הצד הצפוני. עם זאת, מכיוון שלטענת טורקיה לא מיושמת ההחלטה העקרונית בצורה מספקת, היא מסרבת לפתוח את נמליה בפני הרפובליקה של

הטורקים הקפריסאים לוותר על חלק מהשטח שהם שולטים עליו כיום.

איחוד מחדש של האי

אם תחול התקדמות, אף שכרגע היא נראית לא סבירה, במגעים בנוגע לצירופה של טורקיה לאיחוד האירופי או שיוצג הסדר פשרה אחר המיטיב עם טורקיה, הדבר יכול לקדם את נכונותה של טורקיה בכלל ושל המיעוט הטורקי בצפון קפריסין בפרט לווייתורים נרחבים יותר אל מול היוונים. יש אף להדגיש שכאשר האיחוד האירופי חותר על דגלו חופש תנועה, נראה זה ארכאי מעט שיוון וקפריסין, אשר כבר חברות באיחוד, וטורקיה, אשר שואפת להצטרף אליו, עוד דנות בהחזרת פליטים ופינוי מתנחלים, מלבד ההסכמה הכללית שיש לתת להם פיצויים. גם עצמת הדיון בהמשך נוכחותה של טורקיה באי, שהיוונים הקפריסאים מתנגדים אליה גם משיקולי ביטחון וגם משיקולי פגיעה בריבונות מדינתם, יכולה להתעמעם ככל שתהיה קפריסין זמן רב יותר באיחוד האירופי, שיש לה בו מסגרת הגנה רחבה יותר, וגם בכל מקרה היא מוותרת על חלק מריבונותה להיות בתוכו.

סיכום

למשקיפים מהצד נדמה לעתים שהסכסוך בקפריסין אינו כה חריף לעומת סכסוכים אחרים במערכת הבין-לאומית, בייחוד על רקע היעדר כמעט מוחלט של אלימות באי מאז 1974, ואולם הקושי לפתור אותו יכול להעיד לא רק על הקושי הבסיסי בפתרון סכסוכים אתניים לאחר היסטוריה של אלימות והיווצרות בעיית פליטים, אלא אף להאיר בפסימיות ניסיונות לפתור סכסוכים אשר עדיין קיימת בהם מידה גבוהה של אלימות בין הצדדים. אמנם אפשר לטעון שדווקא היעדר האלימות בעשורים האחרונים ואי-קיומו של מבוי סתום כואב הדדי תורמים להיעדר בשלות²⁵ של הצדדים לפתור את הסכסוך בקפריסין, אך בכל זאת הניסיונות הכושלים בעבר

לפתור אותו כשהמאורעות האלימים עוד היו טריים בזיכרון וכאשר נראה היה שהסכסוך פוגע בצדדים פגיעה חריפה יכולים להעיד גם על מוגבלויותיה של ראייה זאת. מלבד בעיות הקשורות לסכסוך עצמו, אחת הבעיות שהקשו מאוד את פתרון הסכסוך בקפריסין היא הקישור שלו לסכסוך בין יוון לטורקיה, כמו היותו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני גם חלק מהסכסוך הישראלי-ערבי. מבחינות אלו, לישראל צריך להיות עניין בהתפתחויות הקשורות לסכסוך בקפריסין, מה עוד שיש לסכסוך זה גם חשיבות בנוגע לטורקיה, מדינה אשר התפתחויות אסטרטגיות הקשורות בה יכולות להיות בעלות משמעות קריטית גם בנוגע לישראל.

הערות

- 1 James Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, Palgrave Macmillan, New York 2005, p. 2.
 - 2 Harry Anastasiou, "Nationalism as a Deterrent to Peace and Interethnic Democracy: The Failure of Nationalist Leadership from the Hague Talks to the Cyprus Referendum", *International Studies Perspectives*, 8 (2007), p. 198.
 - 3 הרפובליקה של קפריסין טוענת לשליטה על כל האי, והיא הנציגה של האי כלפי חוץ במוסדות בין-לאומיים כמו האו"ם. עם זאת, בפועל בצפון האי יש שליטה דה-פקטו של הטורקים, והבחירות הן רק בחלקו הדרומי של האי.
 - 4 מסקרים אחרונים נראה שפאפאדופולוס מוביל במירוץ, אך שיהיה צורך בסיבוב שני של בחירות וייתכן שתיווצר נגדו קואליציה.
 - 5 Yusuf Kanli, "Make or Break Polls in Cyprus", *Turkish Daily News*, November 22, 2007, <<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=89237>>
- Kerin Hope, "Politics: Three-way Race for President", *Financial Times*, November 27, 2007, <http://www.ft.com/cms/s/2/7d73bc9e-9bc6-11dc-8aad-0000779fd2ac,dwp_uuid=bd914be4-974c-11dc-9e08-0000779fd2ac.html>
- Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, p. 114.

- 6 קיימת מחלוקת בנוגע לשאלה כמה אזרחים שנולדו בטורקיה, אזרחים אשר היוונים רואים בהם מתנחלים, מתגוררים בצפון קפריסין. לטענת הצד היווני הקפריסאי, יש בערך מאה אלף מתנחלים מטורקיה בקפריסין, אשר הם כמעט חמישים אחוז מהאוכלוסייה בצפון קפריסין וכשמינית מכלל האוכלוסייה באי, המוערכת ב-CIA World Fact Book כבעלת כמעט 800 אלף איש. לטענת הצד הטורקי, המספרים קטנים הרבה יותר, ומדובר בכ- 15 אלף איש בלבד. הצד הטורקי מסביר את הפער בין ההערכות בכך שמרבית המגיעים מטורקיה הם עובדים זמניים ששוהים באי לא יותר מחמש שנים. הערכות ניטרליות יותר נוטות לחזק את המספרים שהיוונים הקפריסאים מציגים, ושהמתנחלים הם כמעט שלושים אחוזים מהאוכלוסייה בצפון קפריסין.
- 7 Celestine Bohlen, "Fresh Tension for Cyprus: Counting the Newcomers", *New York Times*, January 23, 1997, <<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C05E2DC163AF930A15752C0A961958260>>
- 7 Hubert Faustmann, "The Cyprus Question Still Unsolved: Security Concerns and the Failure of the Annan Plan", *Südosteuropa Mitteilungen*, 6 (2004), pp. 50–51.
- 8 Roger Zetter, "Re-conceptualizing the Myth of Return: Continuity and Transition amongst the Greek-Cypriot Refugees of 1974", *Journal of Refugee Studies*, 12 (1999), p. 2.
- 9 Faustmann, "The Cyprus Question Still Unsolved", p. 56, ft. 33, pp. 63–64.
- 10 Neophytos G. Loizides, "Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus", *International Studies Perspectives*, 8 (2006), p. 182.
- 11 היו אף פרסומים שמנהיג הכנסייה באותו זמן, הבישוף קריסוסטומוס (Crisostomos) מפאפוס, איים ש"מצביעי כן" ילכו לגיהנום.
- 12 Anastaiou, "Nationalism as a Deterrent", p. 201. עם זאת, יש להדגיש שבצפון קפריסין החלה להישמע ביקורת חריפה כלפי דנקטאש. ב-2002–2003 היו הפגנות ענק בדרישה לשינוי ולהתפטרותו של הנשיא דנקטאש. בו בזמן נבחר לראשות הממשלה מחמט עלי טאלט (Mehmet Ali Talat), שידוע כבעל עמדות מתונות וכתומך בתכנית אנאן.
- Jan Asmussen, "Cyprus after the Failure of the Annan-Plan", *European Centre for Minority Issues*
- Breif 11 (July 2004), p. 7.
- 13 Anastaiou, "Nationalism as a Deterrent", p. 196.
- 14 House of Commons, Committee on Foreign Relations, *Annan Plan*, <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmaff/113/11305.htm>>
- 15 Claire Palley, *An International Relations Debacle: The UN Secretary-General's Mission of Good Offices in Cyprus 1999–2004*, Hart Publishing, Oxford 2005, pp. 221–222.
- 16 "Turks, Greeks to Share Foxhole", *Turkish Daily News* December 5, 2007, <<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=90450>>
- 17 את הקו הירוק קבעו כוחות בריטיים עוד בעימותים הבין-קהילתיים בקפריסין ב-1963. הקו מפריד בין החלק הדרומי של קפריסין ובין חלקה הצפוני, ואף חוצה את העיר ניקוסיה. על האזור המפורז סביב הקו הירוק משגיחים כוחות לשמירת שלום של האו"ם.
- 18 Anastaiou, "Nationalism as a Deterrent", p. 198; David Hannay, *Cyprus: The Search for a Solution*, I.B. Tauris, London 2005, p. 225.
- 19 House of Commons, Committee on Foreign Relations, *Annan Plan*.
- 20 Faustmann, "The Cyprus Question still Unresolved", pp. 61; 66.
- 21 Yusuf Kanli, "Did Turkey Change its Cyprus Policy?", *Turkish Daily News* September 20, 2007, <<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=83840>>
- 22 בסקר אשר ביצע תאגיד השידור הקפריסאי נמצא כי ארבעים ושמונה אחוזים מהיוונים הקפריסאים בעד לחיות בנפרד, ולעומתם ארבעים ושלושה אחוזים בעד דו-קיום. מהצעירים בני 18 עד 24, שישים ושלושה אחוזים בעד לחיות בנפרד, ומהמבוגרים מעל גיל 65, שישים ואחד אחוזים בעד דו-קיום. הנתונים מובאים בתוך:
- Leonidou, John, "Most Greek Cypriots 'Don't want to Live with Turkish Cypriots'", *Cyprus Mail* April 5, 2006 <http://www.cyprus-mail.com/news/main.php?id=25249&cat_id=1>
- מצוטט גם בתוך:
- Dan Lindley, "Historical, Tactical, and Strategic Lessons from the Partition of Cyprus", *International Studies Perspectives*, 8 (2006), pp. 224–241.
- 23 מחקרים בולטים בהקשר זה:

ייצור הדבר תקדים בנוגע לצפון קפריסין.
 "הערכה: קוסובו תכריז על עצמאות בראשית 2008",
 הארץ, 10 בדצמבר, 2007,
<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/933002.html>
 25 המונח כמו שזרטמן מציגו מתייחס לכך שפתרון
 בדרכי משא ומתן מגיע לאחר שהגיעו שני הצדדים
 למסקנה כי אין אפשרות לפתור את הסכסוך בכוח,
 והמצב הקיים כרוך במחירים גבוהים.
 I. William Zartman, *Ripe for Resolution*, Oxford
 University Press, Oxford 1985, p. 9.

Chaim Kaufmann, "An Assessment of the Partition of
 Cyprus", *International Studies Perspectives*, 8 (2006),
 pp. 206–223.

Lindley, "Historical, Tactical, and Strategic Lessons...",
 pp. 224–241.

24 כך למשל בזמן המלחמה הקרה הייתה התמיכה הבין-
 לאומית בניסיונות היפרדות מוגבלת יחסית. מנגד,
 ההכרה הצפויה בקרב מדינות מערביות בעצמאות
 קוסובו, אם זו תכריז חד-צדדית על עצמאותה היא
 חריגה, ומבין חברות האיחוד האירופי המתנגדות
 לכך הן יוון וקפריסין, בין השאר בגלל החשש שמא